

Ceutorhynchus rhenanus nieuw voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Curculionidae)

TH. HEIJERMAN & K. ALDERS

HEIJERMAN, TH. & K. ALDERS, 1999. *CEUTORHYNCHUS RHENANUS* NEW FOR THE DUTCH FAUNA (COLEOPTERA: CURCULIONIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 59 (8): 115-118.

Abstract: *Ceutorhynchus rhenanus* is recorded for the first time from The Netherlands. A number of specimens was swept in the dune-region near Zandvoort. Some details on ecology and distribution are presented, and male and female genitalia are figured of both *C. rhenanus* and *C. pyrrhorhynchus*, a species which might sometimes be confused with *C. rhenanus*.

Th. Heijerman, leerstoelgroep Diertaxonomie, Landbouwniversiteit Wageningen, Postbus 8031, 6700 EH Wageningen.
K. Alders, Venlosingel 32, 6845 JB Arnhem.

Inleiding

Ceutorhynchus rhenanus wordt door Lohse (1983) tot het genus *Neosirocalus* Wagner gerekend. De soorten die hiertoe behoren hebben een zesledige antenneflagel en verschillen hierdoor van die van het subgenus *Ceutorhynchus* s. str., die een zevenledige flagel hebben. Omdat dit het enige verschil is, werd *Neosirocalus* ook wel als subgenus van *Ceutorhynchus* Germar beschouwd, maar tegenwoordig zelfs als synoniem daarvan (Dieckmann & Behne, 1994). Brakman (1966) noemt vier soorten van het taxon *Neosirocalus* als voorkomend in Nederland: *Ceutorhynchus floralis* (Paykull), *C. pyrrhorhynchus* (Marsham), *C. pulvinatus* (Gyllenhal) en *C. posthumus* (Germar). Enige tijd geleden is daar een vijfde soort aan toegevoegd, namelijk *C. hampei* (Brisout) (Heijerman et al., 1995).

Op 5 juli 1994 werd één exemplaar van *Ceutorhynchus rhenanus* Schultze gesleept in de omgeving van Zandvoort. Op dezelfde locatie werden op 26 juni 1998 nog eens 25 exemplaren van deze soort gevangen. *Ceutorhynchus rhenanus* was nog niet eerder uit ons land gemeld. Met deze vangst zijn er nu dus zes soorten van de *Neosirocalus*-groep uit Nederland bekend. Hieronder worden enkele gegevens gepresenteerd over de ecologie en verspreiding van deze soort in Europa. Tevens

worden afbeeldingen gegeven van het mannelijk en het vrouwelijk genitaal van *Ceutorhynchus rhenanus* en van de nauw verwante *C. pyrrhorhynchus*, waarmee verwarring mogelijk is.

Kenmerken

Dieckmann (1966) geeft een tabel voor de Midden-Europese *Neosirocalus*-soorten. Binnen deze groep onderscheidt hij een aantal verwante groepen, waaronder de *pulvinatus*-groep, waartoe ondermeer de soorten *rhenanus* en *pyrrhorhynchus* behoren. De tabel voor de vijf soorten van deze *pulvinatus*-groep is gebaseerd op kenmerken van de doorns op de schenen van de mannetjes en daardoor kunnen de vrouwtjes hiermee niet gedetermineerd worden. Omdat de soorten - zo wordt door Dieckmann (1966) opgemerkt - vaak in grote aantallen op de voedselplanten gevonden kunnen worden, heeft men in de praktijk meestal de beschikking over vertegenwoordigers van beide sexen en zal de identificatie geen probleem zijn. Dieckmann (1966) geeft afbeeldingen van het mannelijk genitaal van de *Neosirocalus*-soorten.

Ook met de tabel in Lohse (1983) kan *Ceutorhynchus rhenanus* vrij gemakkelijk op naam gebracht worden. *Ceutorhynchus rhenanus* wordt in deze sleutel van *C. pyrrhorhynchus*

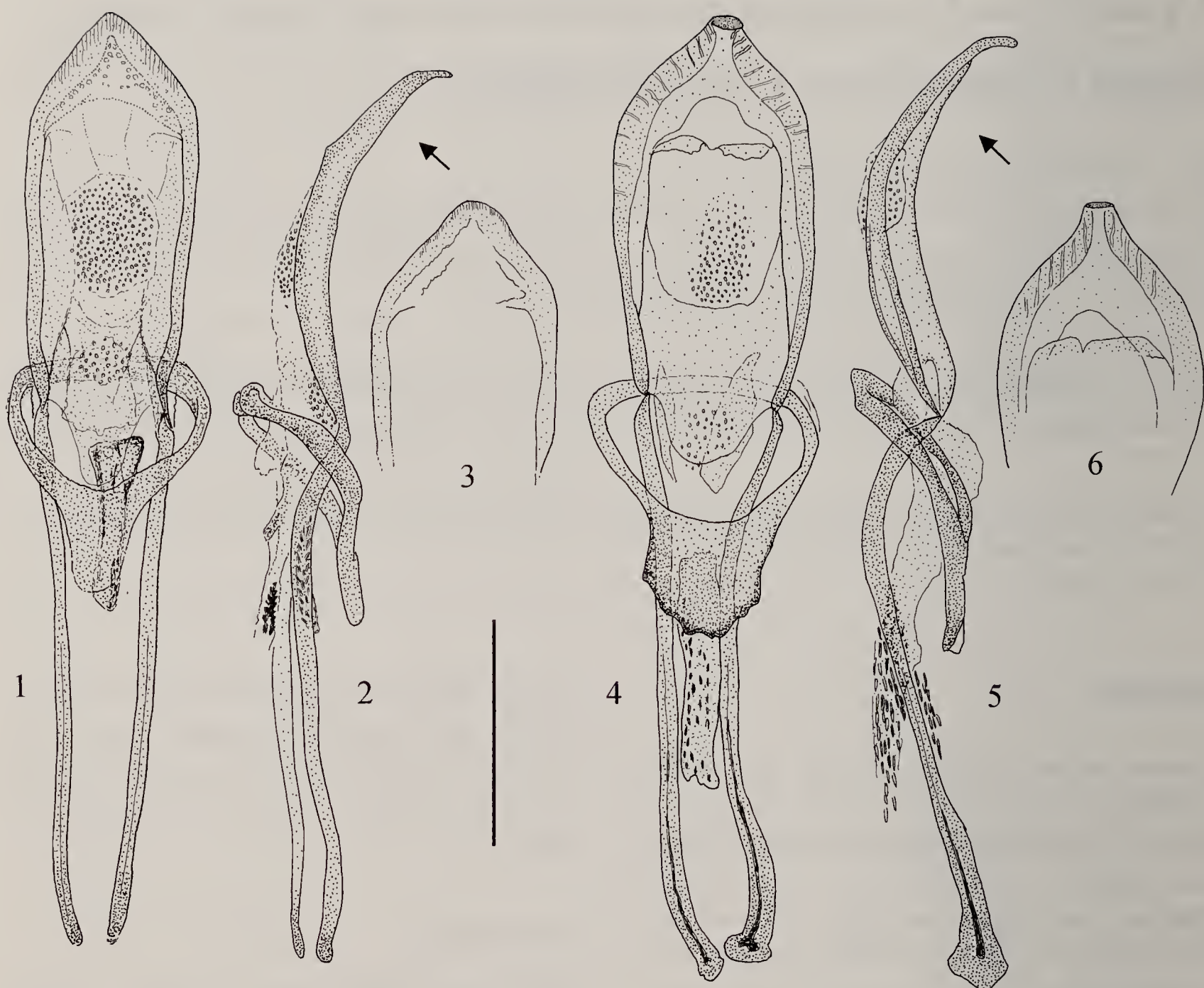

Fig. 1-6. 1-3, *Ceutorhynchus rhenanus*; 4-6, *C. pyrrhorhynchus*; 1,4, aedeagus met tegmen (ventraal); aedeagus met tegmen (lateraal); 3,6, top van aedeagus in loodrecht aanzicht zoals aangegeven door de pijl. Schaal = 0,2 mm.

chus onderscheiden op grond van de vorm van de korfjes van de midden- en achterschenen. Omdat dit kenmerk niet altijd goed te beoordelen is, kan echter verwarring ontstaan tussen *C. rhenanus* en donkere exemplaren van *C. pyrrhorhynchus*. De mannetjes van deze soorten kunnen ook op grond van onder andere de grootte en vorm van de doorns op de midden- en achterschenen en op grond van verschillen in het genitaal worden onderscheiden.

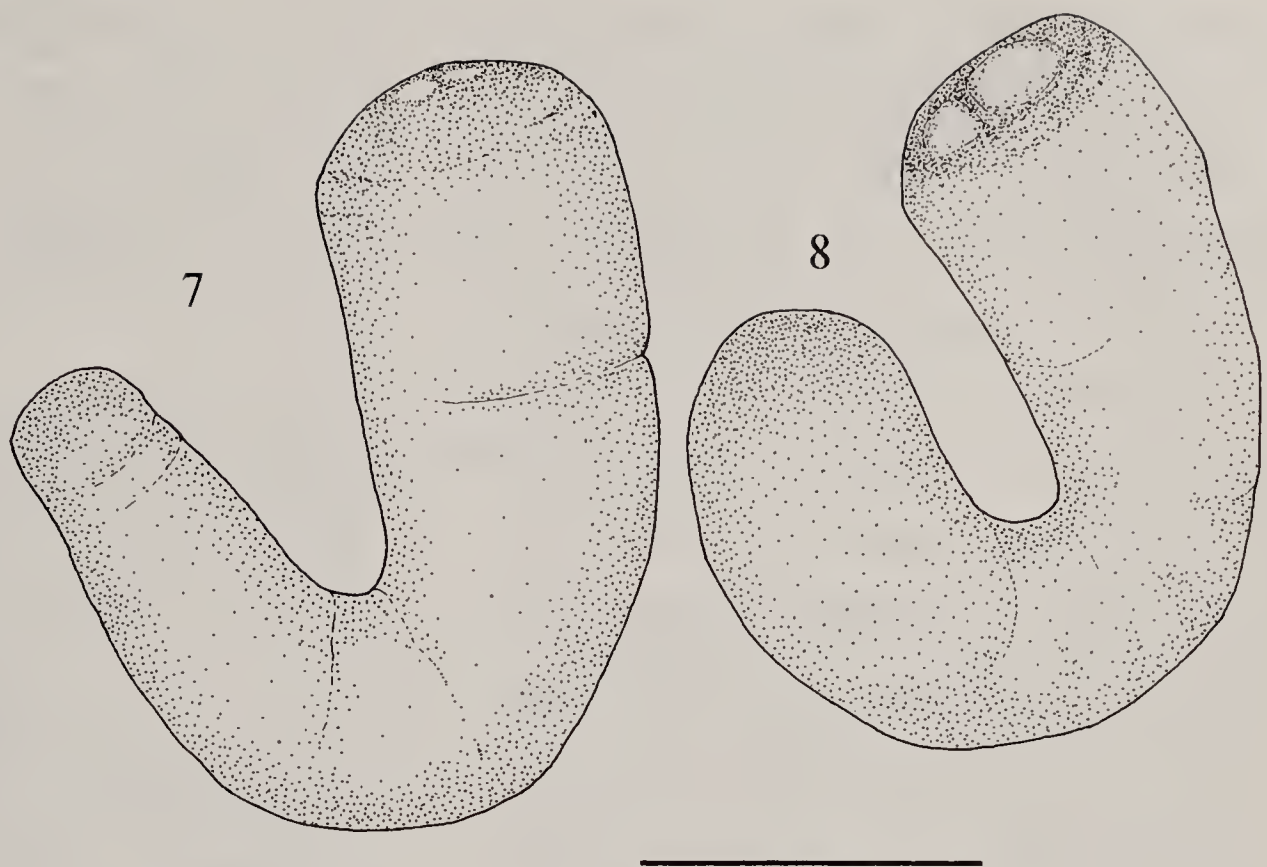
In figuur 1-6 worden de afbeeldingen gegeven van het mannelijk genitaal van respectievelijk *Ceutorhynchus rhenanus* en *C. pyrrhorhynchus* en in figuur 7-8 van de spermatheca van de vrouwtjes. Op grond van de vorm van de aedeagus en van het tegmen, zijn de mannetjes van beide soorten goed van elkaar te onderscheiden. Met name de top van de aedeagus is duidelijk verschillend: bij *C. pyrrho-*

rhynchus is deze meer afgerond en bij *C. rhenanus* loopt de top uit in een versmalde punt. Bij de vrouwtjes is er, ondanks geringe variatie, duidelijk verschil in de vorm van de spermatheca.

Voorkomen in Europa

Het verspreidingsgebied van *Ceutorhynchus rhenanus* omvat een groot deel van Europa. De soort komt voor in Midden-Europa - Polen, Moravië, Slowakije, Böhmen, Thüringen, Brandenburg, Mittel-Elbe, Niedersachsen, Rheinland en Oostenrijk - tot aan Rusland, het zuidelijk gedeelte van Noord-Europa - Denemarken, het zuiden van Zweden, Noorwegen, Estland, Letland en Litouwen - en Frankrijk, met als meest zuidelijk gelegen departement de Pyrénées-Orientales (Hoffmann, 1954; Dieck-

Fig. 7-8. Spermatheca; 7, *Ceutorhynchus rhenanus*; 8, *C. pyrrhorhynchus*. Schaal = 0,05 mm.

mann, 1966, 1972; Lohse, 1983; Lundberg, 1986; Jelínek, 1993; Hansen, 1996; Burakowski et al., 1997; Behne, 1998). Köhler & Klausnitzer (1998) geven een overzicht van de geografische regio's in Duitsland: *C. rhenanus* is van twaalf van de achttien regio's bekend. In Nordrhein zijn slechts waarnemingen van vóór 1950 en er zijn geen waarnemingen uit het aan Nederland grenzende Westfalen, maar wel uit het Weser-Ems-gebied. In Brakman (1966) staat *C. rhenanus* genoemd als een soort die voorkomt in het ons omringende gebied. De soort is dus niet bekend van het mediterrane gebied en het meest westelijk deel van Europa (Verenigd Koninkrijk: Morris, 1991; Ierland: Anderson et al., 1997). Nederland ligt dus in het westelijke gedeelte van het verspreidingsgebied en gezien het voorkomen in het noorden van Frankrijk, in bepaalde aangrenzende delen van Duitsland en in Denemarken, past de vondst van *C. rhenanus* in Nederland goed in het geschetste patroon.

Oecologie

Volgens Hoffmann (1954) leeft *Ceutorhynchus rhenanus* op verschillende kruisbloemigen (Brassicaceae) en hij noemt muurbloem *Erysimum cheiri* (L.) Crantz (muurbloem), *Alliaria petiola* (Bieb.) Cavara & Grande (look-zonder-look) en *Erysimum ochroleu-*

cum D.C. Hoffmann (1954) onderscheidt verder een 'biologisch ras' van *C. rhenanus*, namelijk v. *Hardouini* Hoffmann, dat kleiner van afmeting zou zijn en zou voorkomen op pijlkruidkers (*Lepidium draba* L.). Dieckmann (1972) noemt als voedselplanten *Erysimum cheiranthoides* L. (gewone steenraket), *E. hieracifolium* L. (stijve steenraket), *E. crepidifolium* Rchb. en *E. ochroleucum*. Dieckmann (1972) trekt het voorkomen op de cruciferen die door Hoffmann (1954) genoemd worden in twijfel. Scherf (1964) noemt *Matthiola annua* Sweet (violier) als 'substraat' voor *C. rhenanus* en Lohse (1983) en Koch (1992) tenslotte noemen *E. cheiranthoides* en *E. crepidifolium*. *Erysimum crepidifolium* en *E. ochroleucum* komen in Nederland niet voor, alle andere genoemde soorten wel, hetzij in het wild, verwilderd of in tuinen.

Verdere oecologische gegevens zijn tamelijk schaars en summier. Dieckmann (1972) vermeldt nog dat de ontwikkeling onbekend is, de verschijningstijd tussen midden mei en begin september valt, en dat de soort op droge plaatsen voorkomt. Koch (1992) karakteriseert *C. rhenanus* als "Stenotop - xerothermophil - herbicol - phyllophag" en noemt als habitat warme hellingen, wijngaarden en -voor Brandenburg - aardappellakkers, stoppelvelden, akkerranden en zandige overstromingsgebieden.

De vindplaats bij Zandvoort kan worden omschreven als behorende tot het zogenaamde zeedorpenlandschap, dat bestaat uit bloemrijk duingrasland. Dit habitat komt dus niet goed overeen met dat zoals door Koch (1992) omschreven. Van de bovengenoemde planten kwam in de omgeving van de vindplaats alleen de gewone steenraket voor, zij het zeer spaarzaam. Op de vindplaats zelf kwam wel *Arabis glabra* (L.) Bernh. (torenkruid) algemeen voor, en we vragen ons af of deze kruisbloemige hier de voedselplant van *C. rhenanus* zou kunnen zijn. Als dit zo is, dan zou dit betekenen dat *C. rhenanus* minder oligofaag is dan door Dieckmann (1966, 1972), Lohse (1983) en Koch (1992) aangegeven. Verdere veldwaarnemingen zijn nodig om dit te bevestigen.

Literatuur

- ANDERSON, R., R. NASH & J. P. O'CONNOR, 1997. Irish Coleoptera. A revised and annotated list. – *Irish Naturalist's Journal*, Special Entomological Supplement 1997: i-iv, 1-81.
- BEHNE, L., 1998. Familie Apionidae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (W. Lucht & B. Klausnitzer eds) 15: 328-331. Gustav Fischer, Jena.
- BRAKMAN, P. J., 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. – *Monographieën van de Nederlandse Entomologische Vereeniging* 2: i-x, 1-219.
- BURAKOWSKI, B., M. MROCZKOWSKI & J. STEFAŃSKA, 1997. Ryjkowce - Curculionidae część 3. – *Katalog Fauny Polski* 21: 1-307.
- DIECKMANN, L., 1966. Die Mitteleuropäischen Arten der Gattung Neosirocalus Ner. et Wagn. (mit Beschreibung von drei neuen Arten). – *Entomologische Blätter* 62: 82-110.
- DIECKMANN, L., 1972. Beiträge zur Insektenfauna der DDR: Coleoptera - Curculionidae: Ceuthorhynchinae. – *Beiträge zur Entomologie* 22: 3-128.
- DIECKMANN, L. & L. BEHNE, 1994. Familie Curculionidae. Ergänzungen und Berichtigungen zu Freude-Harde-Lohse "Die Käfer Mitteleuropas", Band 11 (1983). In: *Die Käfer Mitteleuropas* (G. A. Lohse & W. H. Lucht eds), 14: 259-298, Goecke & Evers, Krefeld.
- HANSEN, M., 1996. Katalog over Danmarks biller. – *Entomologiske Meddelelser* 64: 1-231.
- HEIJERMAN, TH., K. ALDERS & H. T. EDZES, 1995. Ceuthorhynchus hampei en C. ignitus: twee snuitkevers van Berteroa incana, nieuw voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Curculionidae). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 55: 102-104.
- HOFFMANN, A., 1954. Coléoptères curculionides, deuxième partie. — *Faune de France* 59: 483-1208.
- JELÍNEK, J., 1993. Check-list of Czechoslovak Insects IV (Coleoptera) - Seznam československých brouků. – *Folia Heyrovskyana Supplementum* 1: 1-172
- KOCH, K., 1992. *Die Käfer Mitteleuropas, Band E3, Ökologie*: 1-389. Goecke & Evers, Krefeld.
- KÖHLER, F. & B. KLAUSNITZER (eds), 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. – *Entomologische Nachrichten und Berichte (Dresden)*, Beiheft 4: 1-185.
- LOHSE, G. A., 1983. Unterfamilie Curculioninae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse eds) 11: 180-253. Goecke & Evers, Krefeld.
- LUNDBERG, S., 1986. *Catalogus Coleopterorum Sueciae*: i-v, 1-155. Entomologiska Förlagen i Stockholm och Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.
- MORRIS, M. G., 1991. A taxonomic check list of the British Ceutorhynchinae, with notes, particularly on host plant relationships (Coleoptera: Curculionidae). – *Entomologist's Gazette* 42: 255-265.
- SCHERF, H., 1964. Die Entwicklungsstadien der mitteleuropäischen Curculioniden (Morphologie, Bionomie, Ökologie). – *Abhandlungen der Senckenbergischen Naturforschenden Gesellschaft* 506: 1-335.

Geaccepteerd 29.v.1999.